

La recerca en comunicació en el País Valencià

Recerca sobre la televisió

*per Miquel Francesc Doménech
i Germà Llorca Abad,*

professors de comunicació audiovisual
de la Universitat de València

Resum

Les publicacions entorn de la recerca televisiva des de l'espai valencià, que es presenten en aquesta edició especial, estan organitzades de forma que es puguen visualitzar les dimensions pròpies de la televisió: tecnologia, continguts o anàlisi contextual. En primer lloc referim els llibres i textos majors. Entre aquests treballs incloem algunes tesis doctorals elaborades a les universitats valencianes que, amb el temps, han esdevingut llibres de referència. En segon lloc fem al·lusió també als articles i als documents professionals, més abundants i amb una temàtica bastant més àmplia. La majoria d'obres que citem són les més recents, tot i que, per la seua importància, hem deixat els treballs més clàssics considerats de referència ineludible.

Research on Television

Abstract

Valencian publications on television research presented in this special are organized according to various facets of the specialty: technology, content, and contextual analysis. First, an overview of major books and texts is provided. Among these works are included several doctoral dissertations from Valencia universities that have become texts of reference. Second, articles and professional documents with a broader thematic content are mentioned. Although most of the works cited have been published recently, the authors have included some classical works that are considered especially relevant.

Introducció

La televisió ha encetat el segle XXI immersa en una transformació de grans proporcions dels mitjans de comunicació. La televisió ha estat considerada, amb raó, el mitjà de comunicació hegemònic del segle passat i ara hi ha qui vol negar-li aquesta condició. Darrerament s'ha especulat molt sobre la possibilitat que la televisió fóra superada per Internet, els ordinadors i altres tecnologies de la comunicació. La realitat és que, gràcies als nous dispositius, la televisió ha abandonat el seu entorn natural i ha entrat als mòbils, als cotxes, a les agendes personals, etc., tal com s'ha vist a la Fira Internacional de la Electrònica (CES) celebrada a Los Angeles al començament del mes de gener de 2007. Mentrestant, la venda de televisors nous de LCD o plasma es dispara.

Aquesta realitat dóna una idea molt nítida del fet que la televisió s'adapta i segueix creixent per no perdre el lloc de privilegi que ha ocupat al llarg de tants anys. Al mateix temps, inaugura debats inherents al mateix procés sobre on s'aturarà aquest creixement, quines seran les noves fórmules de consum, o qui tindrà les claus de la televisió del futur. Tot aquest moviment entorn de la televisió no ha passat desapercebut als investigadors del País Valencià. Els canvis anunciats tenen una gran

incidència sobre totes les dimensions de la televisió, no només la tecnològica. Si més no, la posada en marxa en el curs 2006-2007 a la Universitat de València del màster de postgrau de Continguts i formats audiovisuals en l'era digital i del màster d'Indústries culturals i de la comunicació a la Universitat d'Alacant, són una bona prova del dinamisme i la innovació en aquest sentit.

La programació, l'aparició de nous formats, els reptes que planteja una nova filosofia de producció audiovisual, etc. És per tots aquests motius que la investigació travessa per un moment intens. Potser, però, encara s'hauria de fer un esforç bastant major per arribar al nivell d'altres comunitats autònomes o països de l'entorn europeu. Tot i això, el moviment és ben palès. Des del món acadèmic i professional, s'ha escrit molt sobre la televisió i és, a hores d'ara, un tema de transcendència pública. El present article pretén ser una revisió global de la investigació que en matèria de televisió s'ha fet en el País Valencià als darrers anys.

Les referències bibliogràfiques estan organitzades de forma que es puguen visualitzar les que anomenàvem *dimensions de la televisió*: tecnologia, continguts, anàlisi contextual, etc. En primer lloc referim els llibres i textos majors. Entre aquests treballs incloem la referència de diverses tesis doctorals elaborades a les universitats valencianes que, amb el temps, han esdevingut llibres de referència. En segon lloc els articles i els documents professionals, més abundants i amb una temàtica bastant més àmplia.¹ La majoria d'obres que citem són les més recents, tot i que, per la seua importància, hem deixat els treballs més clàssics considerats referències ineludibles.

La producció bibliogràfica: els llibres

Fent un repàs ràpid a la producció bibliogràfica del País Valencià en matèria de televisió, no és fàcil establir un criteri clar pel que fa a la temàtica. Aquesta, inevitablement, va moltes vegades lligada a l'interès del mateix investigador. És a dir, resulta un treball difícil definir escoles, corrents o grups que compartisquen els mateixos interessos, tot i que les universitats sí que han exercit en part aquesta tasca aglutinadora (Bernardo, Gavalda i Pellisser, 2001; López Lita, Fernández Beltrán i Vilar Moreno, 2003). En el cas de la Universitat Jaume I de Castelló, a més, trobem que s'ha convertit amb el temps en un dels referents nacionals del tractament de la informació de proximitat i de la televisió local, arran de la celebració dels congressos de comunica-

1. La bibliografia que aportem al final està dividida en llibres i tesis, i articles. Aquesta estructura és la mateixa del nostre text. A l'efecte de les cites (p. ex., Bas Portero, 1993), si aquesta es troba a l'apartat on parlem dels llibres, la referència a la part bibliogràfica serà la mateixa. I així successivament.

ció local ComLoc.² L'abaratiment de la tecnologia i, en part, la desatenció legal al fenomen de les televisions locals, han estat el llit del cultiu d'aquesta especialitat en el País Valencià i han impulsat des de ben prompte l'interès dels investigadors (1994). En aquesta línia trobem textos recents que analitzen la situació de la televisió local a Espanya (López Cantos, 2005).

Els textos d'assaig i una gran quantitat dels textos que trobem a la dècada dels noranta giravolten a l'entorn de la temàtica política (Gavaldà, 1994 i 1996), relacionada sempre amb el paper de la relativament recent implantada televisió autonòmica davant les televisions públiques d'àmbit estatal i les, aleshores, noves privades (Reig Cruaïnes, 1991). Al cas concret del País Valencià, aquests debats es veuen enriquits amb la confluència de la qüestió lingüística. Hereus de la confrontació de la dècada dels huitanta, hi ha investigadors que treballen els binomis televisió-llengua i mitjans-llengua (Mollà, 1990 i 1998; Xambó, 1995; Ferrando, 1990).

Tot i el pes dels temes autonòmics, també podem constatar en aquest moment que els autors condueixen la seua atenció a camps més amplis de la investigació. De vegades, relacionant-ho amb el telefem i les interferències de la televisió sobre els processos judicials (Bernardo, Gavaldà i Pellisser, 2001), la qüestió de la violència i els mitjans de comunicació i la seua influència sobre els sectors més desprotegits de l'audiència (1997) i les estratègies de programació i la lluita acarnissada per les quotes de *share* (*Audiència y programación*, 1993; Palacio, 1991).

Aquesta classe de temàtiques són, al cas valencià i, podem dir, espanyol, d'una gran novetat en el seu temps. Cal recordar que la posada en marxa de les autonòmiques als huitanta i de les privades a finals de la dècada obrí tot un nou espai d'anàlisi que havia estat més desatès pels investigadors d'ací. D'altres són elaboracions més tècniques o pràctiques, que posen l'èmfasi en diferents aspectes de la indústria televisiva: la creació de continguts (Prósper i López Catalán, 1998), la utilització dels llenguatges audiovisuals (Prósper, 2000) o l'organització dels magatzems de la imatge (Bellveser, 1999). No es deu d'oblidar, tanmateix, que aquesta fase més tardana coincideix amb la maduresa del desenvolupament acadèmic de les universitats valencianes. A finals dels noranta, tant a València com a Alacant s'han consolidat ja les bases d'una producció teòrica important i regular.

En aquesta línia de l'argumentació, podem observar com el final de la dècada comporta l'aparició d'una onada de llibres d'anàlisi del que han estat, televisivament parlant, els noranta. Es reprenen les temàtiques conegudes al voltant de la televisió i la política (Xambó, 2001), o

2. Els congressos de comunicació local organitzats per la Universitat Jaume I de Castelló han arribat en 2006 a la VI edició.

es fan repassades des d'una perspectiva més àmplia, com és l'anàlisi de les possibilitats del mercat audiovisual i comunicatiu valencià (Laguna Platero, 2000). Un cas especialment interessant és el llibre coordinat per Esteve (2000) i escrit per periodistes de Canal 9.³ Aquest text és moltes coses: d'una banda, un intent exhaustiu d'anàlisi de la política informativa a la primera etapa d'existència de l'ens autonòmic, quan el Govern de la Generalitat Valenciana estava en mans del PSPV-PSOE. D'altra banda, és una anàlisi sociològica de la societat valenciana en la seua relació amb l'ens públic. Notòria i reconeguda fou la discussió al voltant del paper de la televisió autonòmica en el desenvolupament de la indústria audiovisual valenciana i la seua funció pública i social, com a mantenidora de la cultura dels valencians. A hores d'ara, encara és notòria i reconeguda l'afirmació que es tracta d'un debat no tancat.

Sembla encertat afirmar que els anys que portem de segle XXI han suposat la maduresa de la mateixa investigació. Potser l'esforç investigador haja deixat més de banda les qüestions lligades a la televisió autonòmica i s'haja traslladat a l'elaboració de documents amb una temàtica clarament enfocada als mercats. Amb unes altres paraules, amb una temàtica que traspasa l'interès estrictament autonòmic. Les novetats pel que fa a la producció audiovisual estan clarament posicionades en aquesta direcció. En aquest sentit destaquen per la seua novetat al panorama valencià les aportacions de diversos autors (Francés, 2003; Mollà Furió, 2003). Al mateix temps, trobem textos especialitzats en perfils molt concrets de l'audiovisual televisiu. Per la seua especificitat, mereixen un reconeixement especial els estudis sobre l'efecte socialitzador de la televisió en la infància (Pérez i Cánovas, 2003) o l'anàlisi de la relació entre la publicitat i la indústria (Tur Viñes i Francés Barceló, 2005). Finalment, encara que siga de passada, ens sembla un text especialment valuós el treball de Vidal Beltrán i Linde Paniagua (2006). Aquests autors fan un repàs exhaustiu de tota la legislació vigent en matèria de mitjans de comunicació. Els canvis dels últims anys obliguen a disposar d'un text que pose ordre en el maremàgnum legislatiu espanyol.

Encara que molt succintament, hem de destacar el treball desenvolupat pels investigadors amb les tesis doctorals a les universitats valencianes o sobre temes valencians. En aquest sentit cal establir un paral·lelisme clar entre les tesis i el seu pas fora de l'àmbit estrictament universitari. Les estratègies de programació centren l'atenció d'un nombre significatiu d'aquestes tesis (Gómez-Escalonilla, 1997; Ànchel, 2002). En aquest sentit, continuen la tendència, explicada abans, de les investigacions de la dècada dels noranta. És possible que s'haja de remarcar el caràcter tardà d'aquestes, ja que són textos que aborden

3. Aquest grup de periodistes estava format pel mateix Juli Esteve i per Julià Álvaro, Josep Manuel Alcañiz, Joan Antoni Blay i Josep López.

qüestions que avui dia han estat superades. No obstant això, la maduresa temàtica és ben palesa al contingut de les tesis dels darrers anys i més pròximes en el temps. És significatiu l'apropament al fenomen de la televisió digital terrestre i el canvi tecnològic (Calderón Martínez, 1999; Caballero Trenado, 2004) o l'anàlisi de la influència de la televisió sobre els processos electorals (López Cantos, 2005; López García, 2002).

Tot i això, com dèiem, una de les característiques més destacables és el traspàs de molts d'aquests textos fora de les fronteres universitàries. En molts casos, s'han convertit en la base d'una teoria audiovisual que podríem anomenar *valenciana* i que desenvolupa diferents línies d'investigació. En aquest punt trobem l'anàlisi de l'estructura del sistema comunicatiu valencià (Xambó, 2001), l'estudi del fenomen de les televisions locals (López Cantos, 2005), l'anàlisi dels canvis en la producció audiovisual (Francés, 2001) o l'anàlisi per a la comprensió dels antecedents de la televisió pública valenciana (Bas Portero, 2000). Aquestes contribucions han tingut una continuïtat en el treball teòric i pràctic d'aquests autors.

La producció d'articles

Per la seua pròpia naturalesa, el camp temàtic que abasta la producció d'articles i textos professionals és molt més àmplia. La raó és senzilla: el format permet una anàlisi més àgil de la que permet un assaig o treball més llarg. En certa mesura, resulta també més senzill prendre el pols als temes que han interessat els investigadors valencians a través dels documents publicats en revistes, com a capítols de llibre o com a resultat d'unes jornades o congrés científic. En aquest sentit, la primera cosa que caldria destacar és que molts d'aquests articles i textos professionals tenen el seu origen en jornades i congressos organitzats en el País Valencià.⁴ Un bon exemple d'aquesta activitat són les jornades de comunicació local organitzades per la Universitat Jaume I de Castelló. Un bon exemple també és la producció teòrica generada al voltant d'esdeveniments amb una naturalesa semblant (Martínez Gallego, 1992; Israel i Bas, 1994; Solves, 1996; Ganga, 1999).

Aquests enfocaments han tingut molt d'anàlisi de l'actualitat amb un estil periodístic indubtable. Les revistes, principalment valencianes i de l'àmbit lingüístic català, han servit de vehicle des d'on canalitzar tota

4. Hem de posar de manifest, encara que siga breument, l'activitat desplegada per Ràdio Televisió Valenciana (RTVV) a la dècada dels noranta. Una activitat que s'ha anat quedant esmorteïda a mesura que ha passat el temps, quasi com el mateix entusiasme que suscita la televisió valenciana. En qualsevol cas, RTVV era un punt de referència en l'organització de jornades professionals en les quals s'abordaren temes de gran actualitat com el paper de les televisions autonòmiques en l'espai europeu (1990 i 1992), el debat sobre el finançament de les televisions públiques (1991) o la influència de la televisió en el públic infantil (1993).

aquesta investigació. No obstant això, pel que fa als continguts, trobem paral·lelismes interessants amb la producció bibliogràfica. Els noranta són els anys de Canal 9 i les televisions autonòmiques. Les perspectives més teòriques (Alcaraz Ramos, 1992; Quílez Sánchez, 1993; Navarro de Luján, 1997; Portet, 1994) acompanyen aquelles amb una dimensió més pràctica com és la regulació del sector (Tur i Francés, 1995). Si més no, devem citar una aportació singular al voltant del paper de la documentació audiovisual (Prada Moreno, 2002). En aquest sentit, trobem ací també una correlació amb estudis anteriors i referits uns paràgrafs més amunt.

Aquests investigadors consoliden els fonaments de tot un corrent d'opinió, crítica i anàlisi de la televisió valenciana i, per extensió, del(s) fenomen(s) televisiu(s). Aquest fet és de vital importància, ja que no s'entenen, des de la perspectiva actual, ni l'evolució de l'ens públic valencià ni, en general, de les televisions autonòmiques. És d'aquesta manera, però, que tornem a trobar debat i anàlisis al voltant de les qüestions adscrites a aquest gran tema central. Les preocupacions lingüístiques i culturals de la televisió (Francés, 1993a; Bas, Pérez i Solves, 1994; Moragas i Spà i Garitaonandía, 1994) centren bona part de la producció articulística i són també la base d'un debat que arriba als nostres dies. Devem destacar en aquest punt, encara que siga de passada, l'aportació de Forés López (1999) a l'estudi del doblatge en tant que és un recurs televisiu tradicionalment desatès pels investigadors.

La fragmentació temàtica és més gran a mesura que analitzem els treballs més recents. Una fragmentació, però, que indica també un clar canvi de sensibilitat i, sobretot, d'aproximació a temes de caire més general. Sense abandonar l'eterna discussió sobre les interferències de la política en la televisió pública (Gámir Ríos, 2005), el debat teòric sobre l'estatut de la imatge i la seua funció és present als textos de Bernardo, Ganga i Arnau (1999) i de Gavalda i Pellisser (2003). Aquests textos i els d'altres autors (Llorca, 2003) s'endinsen en la investigació de la independència de la televisió respecte del gestor polític de torn. Gavalda i Llorca (2004) fan un repàs exhaustiu de l'estat de la qüestió en el País Valencià, i hi posen de manifest l'estret vincle entre la gestió política y la gestió televisiva. Devem recordar ací l'intent de privatització de Canal 9 protagonitzat pel Govern del Partit Popular i que no va concloure com s'havia planificat.

L'anomenada *primera guerra del Golf* i els successius conflictes armats esdevinguts en els últims quinze anys han originat un profund corrent crític al voltant del paper dels mitjans de comunicació en la cobertura informativa d'aquests. En realitat, aquest corrent beu de tota la tradició crítica feta des dels anys seixanta del segle xx, però amb una renovada intensitat i qualitat. Aquest fet, tampoc passà desapercbut als investigadors del País Valencià. Sobre la qüestió trobem textos interessants com el de Pellisser (2002), que fa una anàlisi de les conseqüències d'una utilització do-

lenta del mitjà televisiu en els casos de guerra. També en l'òrbita de la crítica general a la televisió i dels mals usos del mitjà, trobem dos treballs interessants al voltant de la influència negativa de la televisió en la infància (Carretón i Espinar, 2005; Fernández i Tur, 2005). Aquestes aportacions consoliden una mena, diríem, d'espai valencià de crítica.

Sense dubte, un dels temes que més han interessat a l'anàlisi als darrers anys és el canvi tecnològic. L'Estat espanyol porta anys d'endarreriment respecte d'Europa en el desenvolupament de la tecnologia digital. Una legislació obsoleta i uns governs poc inclinats que aquesta situació canviara en són els responsables. Tot i això, la cosa ha canviat i la TDT comença a ser una realitat més propera. Casero Ripollés (2001 i 2006) analitza en profunditat aquesta perspectiva i ens ubica de ple dins aquest debat, analitzant-lo des d'una perspectiva teòrica i crítica. Sanmartín Navarro (2005) ha portat l'anàlisi sobre la digitalització de la televisió al terreny de la televisió local. Aquest treball s'emmarca dins l'ampli ventall d'investigadors que en el País Valencià han dedicat el seus esforços al context local.

És, precisament, el canvi tecnològic en sentit ampli el que genera més continguts. Quan parlem de canvi tecnològic no ens referim només al pas de l'analògic al digital. També incloem les noves possibilitats de consum que ofereixen els dispositius tecnològics més recents. El motiu és que aquesta, podríem dir-ne, revolució, té també conseqüències directes en les maneres de produir continguts. Francés (2003 i 2006) fa un repàs de les «noves» professions aparegudes a la llum de la «nova» indústria televisiva i, en definitiva, de les conseqüències que portaran les transformacions ocorregudes. Rausell (2005), per la seua banda, s'endinsa en les possibilitats del relat audiovisual interactiu. Una mostra del que s'està preparant és l'èxit de la fórmula *youtube*, on l'espectador de la televisió és, a més, el productor dels continguts. Açò encara és una novetat pel que fa a l'audiovisual.

Conclusions

Reprement algunes de les idees desplegades al llarg de l'article, queden obertes moltes qüestions que a la vista del que es mou no poden tancar-se. La televisió viu, com dèiem, un impuls renovat de transformació que la condueix a mantindre un lloc de privilegi davant els altres mitjans de comunicació. La convergència de la tecnologia, la multiplicació de canals, l'aparició de nous costums de consum, etc., han obert les portes a nous mercats i noves possibilitats de negoci. La progressiva desregulació del sector i les actuacions impulsores de la TDT contribueixen de manera decidida a aquest fet.

El sector de les telecomunicacions ha entrat de ple en el negoci de la producció de continguts. Aquest fet confirma un moment de reestructuració del mercat, amb fusions, compres i acords entre les grans empreses del sector. L'entrada de la televisió en el camp d'Internet i dels mòbils, per exemple, obliga els actors amb paper dins el món de l'audiovisual a un reposicionament general. Les conseqüències d'aquesta concentració, a la vegada vertical i horitzontal de la indústria, encara estan per definir.

La investigació feta des del País Valencià en matèria de televisió deixa una sèrie de conclusions clares. Els investigadors valencians han consolidat les bases d'una teoria crítica important. Tot i això, la presència d'una indústria audiovisual esquifida desllueix els esforços fets des de l'anàlisi teòrica. El sector audiovisual valencià presenta unes característiques pròpies, podríem dir, del que és la indústria televisiva perifèrica espanyola. La producció televisiva valenciana presenta una atomització important que no permet parlar d'un sector audiovisual fort.

Una de les explicacions més importants per entendre aquesta debilitat ha estat la manca d'un esforç vertebrador per part de la Ràdio Televisió Valenciana. El model de despesa econòmica de la RTVV ha estat caracteritzat, paradoxalment, per un dèficit brutal que no ha deixat de créixer exponencialment des de la creació de l'ens i la manca d'inversions importants per a la producció audiovisual, en sentit extens. A més a més, de vegades, els productes audiovisuals de ficció s'han caracteritzat per tindre una qualitat discutible.

Aquests fets han contribuït decisivament a un desenvolupament desigual del sector, amb una presència pública mínima. A diferència d'altres comunitats autònomes i del conjunt de l'Estat, el sector públic no ha estat ni la referència ni el motor impulsor en la generació de continguts de proximitat, un dels motius que justificaren en el seu moment la creació de les televisions públiques autonòmiques. La recerca en matèria de televisió en el País Valencià ha estat i és un espill d'aquesta situació anòmala. En definitiva, la recerca ha reflectit aquestes debilitats i discontinuïtats pròpies d'un sector que ha sobreviscut més per mèrits propis que per un decidit suport exterior.

Bibliografia

Llibres i tesis doctorals

ÁNCHEL CUBELLS, J. M. (2002). *Canal 9: Historia de una programación (1989-1995)*. Tesis doctoral defensada a la Facultat de Ciències de la Informació, Universitat Complutense de Madrid. Madrid.

- Audiencia y programación* (1993). València: RTVV.
- BAS PORTERO, J. J. (2000). *El naixement de la Radiotelevisió Autònoma Valenciana (1978-1989): antecedents, gestació i constitució*. Tesis doctoral defensada a la Facultat de Ciències de la Informació, Universitat Autònoma de Barcelona. Barcelona.
- BELLVESER, E. [ed.] (1999). *Manual de documentació audiovisual en ràdio i televisió*. València: Universitat de València.
- BERNARDO PANIAGUA, J. M.; GAVALDÀ ROCA, J. V.; PELLISSER ROSELL, N. (2001). *Justicia y representación mediática*. Madrid: Biblioteca Nueva.
- CABALLERO TRENADO, L. M. (2004). *La televisión digital terrestre en España 1997-2004*. Tesis doctoral defensada a la Facultat de Ciències Socials i Jurídiques, Universitat Cardenal Herrera - CEU. València.
- CALDERÓN MARTÍNEZ, P. A. (1999). *Estimación de la cobertura y distribución de exposiciones en el medio televisivo*. Tesis doctoral defensada a la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales, Universitat d'Alacant. Alacant.
- Comunicació local a la Comunitat Valenciana* (1994). València: Federació Valenciana de Municipis i Províncies.
- ESTEVE, J. [et al.] (2000). *La televisió (im)possible (deu anys d'informatius a Canal 9)*. València: Edicions 3 i 4.
- FERRANDO, A. [ed.] (1990). *La llengua als mitjans de comunicació*. València: Universitat de València.
- FRANCÉS DOMÉNECH, M. (2001). *La producció de documentals*. Tesis doctoral defensada a la Facultat de Filologia, Universitat de València. València.
- (2003). *La producción de documentales en la era digital*. Madrid: Cátedra.
- GAVALDÀ ROCA, J. V. (1994). *La telepolítica y sus récords*. València: Episteme.
- (1996). *Medioptrías y sondeoscopios*. València: Episteme.
- GÓMEZ-ESCALONILLA, G. (1997). *La programación televisiva en España*. Tesis doctoral defensada a la Facultat de Ciències de la Informació, Universitat Complutense de Madrid. Madrid.
- LAGUNA PLATERO, A. [coord.] (2000). *La comunicación en los 90: el mercado valenciano*. València: Universidad Cardenal Herrera - CEU.
- LÓPEZ CANTOS, F. J. (2005). *La situación de la televisión local en España: Informe sobre el sector en la provincia de Castellón*. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I de Castelló.

- LÓPEZ GARCÍA, G. (2002). *Comunicación electoral y formación de la opinión pública: Las elecciones generales de 2000 en la prensa española*. Tesis doctoral defendida a la Facultat de Filologia, Universitat de València. València.
- LÓPEZ LITA, R.; FERNÁNDEZ BELTRÁN, F. J.; VILAR MORENO, F. (2003). *Radio y televisión en el ámbito local*. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I de Castelló.
- MARÍN PÉREZ, B. (2000). *El debate electoral cara a cara por televisión en España entre candidatos a la presidencia del gobierno: el elemento decisivo de la campaña: Elecciones generales de junio de 1993*. Tesis doctoral defendida a la Facultat de Ciències de la Informació, Universitat Complutense de Madrid. Madrid.
- MICÓ SANZ, J. L. (2002). *La edición digital no lineal en los programas informativos de televisión*. Tesis doctoral defendida a la Facultat de Belles Arts, Universitat Politècnica de València. València.
- MOLLÀ, T. (1990). *La llengua dels mitjans de comunicació*. Alzira: Bromera.
- MOLLÀ, T. [ed.] (1998). *La política lingüística a la societat de la informació*. Alzira: Bromera.
- MOLLÀ FURIÓ, D. (2003). *La producció audiovisual*. València: AESAV.
- PALACIO, J. M. (1991). *Estrategias de la programación televisiva*. València: Arxius de la Filmoteca Valenciana.
- PÉREZ, P. M.; CÁNOVAS, P. (2003). *El impacto socializador de la TV en los niños adolescentes de la Comunidad Valenciana*. València: Generalitat Valenciana.
- PRÓSPER RIBES, J. (2000). *Léxico del audiovisual*. València: Fundación San Pablo - CEU.
- PRÓSPER RIBES, J.; LÓPEZ CATALÁN, J. (1998). *Elaboración de noticias y reportajes audiovisuales*. València: Fundación San Pablo - CEU.
- QUÍLEZ SÁNCHEZ, R. (1990). *Canal 9 - TVV: por un modelo valenciano de televisión pública*. Tesis doctoral defendida a la Facultat de Ciències de la Informació, Universitat Complutense de Madrid. Madrid.
- REIG CRUAÑES, J. [ed.] (1991). *Jornadas sobre el papel de la TV estatal en las comunidades autónomas*. València: Generalitat Valenciana.
- SANZ BLAS, S. (2001). *La venta por televisión: Propuesta de un modelo de relaciones con el medio televisivo*. Tesis doctoral defendida a la Facultat d'Economia, Universitat de València. València.
- TUR VIÑES, V. (2001). *Comunicación publicitaria de juguetes en televi-*

sión. Estudio de las variables audiovisuales. Tesi doctoral defensada a la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials, Universitat d'Alacant. Alacant.

VIDAL BELTRÁN, J. M.; LINDE PANIAGUA, E. (2006). *Código básico del derecho audiovisual.* Madrid: Dykinson.

XAMBÓ, R. (1995). *El sistema comunicatiu valencià.* Tesi doctoral defensada a la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials, Universitat de València. València.

— (2001). *Comunicació política i societat.* València: Eliseu Climent.

Articles, capítols de llibres, jornades

ALCARAZ RAMOS, M. (1992). «Televisión Valenciana: la ley, la práctica, la crítica». *Comunicación y Estudios Universitarios: Revista de Ciencias de la Información* [València], núm. 2, p. 257-283.

BERNARDO PANIAGUA, J. M.; GANGA GANGA, R. M.; ARNAU DÍEZ, R. (1999). «El directo informativo. Un mito contemporáneo». A: *Actas del VII Congreso Internacional de la Asociación Española de Semiótica.* Saragossa: Universidad de Zaragoza, p. 375-380.

BAS PORTERO, J. J.; PÉREZ LLAVADOR, J.; SOLVES ALMELA, J. (1994). «Políticas culturales i concentració. El cas valencià». A: *Actes del II Congrés de Mitjans de Comunicació.* València: Edicions 3 i 4.

CARRETÓN BALLESTER, M. C.; ESPINAR RUIZ, E. (2005). «Metodología para el estudio de la calidad de los contenidos audiovisuales programáticos dirigidos a la infancia: trabajo de campo en centros escolares de Alicante». *Revista Comunicar* [Huelva], núm. 25, any XIII, època 2a (2n semestre).

CASERO RIPOLLÉS, A. (2001). «Televisió paneuropea i construcció de la identitat europea. El cas d'Euronews». *Formats* [Barcelona], núm. 3, p. 1-11.

— (2006). «La oferta de contenidos y servicios de la TDT: análisis de la situación en el mercado español». A: *I Congreso Nacional de ULEPICC-España «Pensamiento crítico, comunicación y cultura».* Sevilla: ULEPICC-España.

FERNÁNDEZ POYATOS, M. D.; TUR VIÑES, V. (2005). «El mensaje televisivo de programas y publicidad dirigido al público infantil: Aproximación a la calidad de su contenido». *Revista Comunicar* [Huelva], p. 329-335.

FORÉS LÓPEZ, A. (1999). «What does dubbing for television entail?». *SELL: Studies in English Language and Literature* [Waterloo], vol. 1, p. 151-156.

- FRANCÉS, M. (1993a). «L'ensenyament de la llengua i els audiovisuals». *Revista Materials Didàctics* [València], núm. 9, p. 28-40.
- (1993b). «L'ensenyament de la llengua i els audiovisuals». *Revista Materials Didàctics* [València], núm. 10, p. 56-66.
- (1993c). «L'ensenyament de la llengua i els audiovisuals». *Revista Materials Didàctics* [València], núm. 11, p. 68-82.
- (2003). «Nuevos perfiles profesionales en el audiovisual». *Enfoque Audiovisual en la Comunidad Valenciana* [València], vol. 1, p. 33.
- (2006). «Nuevos perfiles profesionales en la digitalización de las industrias culturales». *Telos: Cuadernos de Comunicación, Tecnología y Sociedad* [Madrid], núm. 67, p. 10-11.
- GÁMIR RÍOS, J. V. (2005). «Poder político y estructura mediática. La comunicación en la Comunidad Valenciana durante la presidencia de Eduardo Zaplana». *Aposta* [Madrid], núm. 23. [També disponible en línia a: <<http://www.apos tadigital.com>>]
- GANGA, R. M. (1999). «La televisión como agente socializador: el *Reality Show* a la hora de la merienda». A: *Actas de las VI Jornadas Internacionales de Jóvenes Investigadores en Comunicación*. València: AJIC, p. 117-121.
- GAVALDÀ ROCA, J. V.; LLORCA ABAD, G. (2004). «La RTVV i el sistema televisiu valencià». *Serra d'Or* [Publicacions de l'Abadia de Montserrat] (juliol-agost), p. 20-22.
- GAVALDÀ ROCA, J. V.; PELLISSER ROSELL, N. (2003). «La escritura audiovisual». A: *El debate sobre la cultura de la imagen*. València: Nau Llibres, p. 3-24.
- ISRAEL GARZÓN, E.; BAS PORTERO, J. J. [et al.] (1994). «Tendències en l'estructura de la comunicació valenciana». A: *Actes del II Congrés de Mitjans de Comunicació*. València: Edicions 3 i 4.
- LLORCA ABAD, G. (2003). «La televisión como agente dinamizador de la información local». A: *Actes II Congrés de Comunicació Local*. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I de Castelló, p. 351-357.
- MARTÍNEZ GALLEGO, F. A. (1992). «Els fonaments de l'espai comunicacional valencià». A: *I Congrés de Mitjans de Comunicació*. València: Premis Octubre.
- MORAGAS I SPÀ, M.; GARITAONANDÍA, C. [ed.] (1994). «La televisió a les regions, nacionalitats i als petits països de la Unió Europea». *Anàlisi* [Barcelona], núm. 17. [Monogràfic]
- NAVARRO DE LUJÁN, V. (1997). «El modelo de televisión autonómica». *Revista Valenciana d'Estudis Autonòmics* [València], núm. 19, p. 127-142.

- PELLISSER ROSELL, N. (2002). «El tratamiento de los conflictos bélicos en televisión». *Quaderns de Filologia: Estudis de Comunicació* [València], vol. 1, p. 211-225.
- PORTET, N. (1994). «Canal 9: una televisió pròpia per a un poble amb cultura pròpia». *Comunicación y Estudios Universitarios: Revista de Ciencias de la Información* [València], núm. 4, p. 57-69.
- PRADA MORENO, D. (2002). «La unidad de documentación en Canal 9, Televisión Valenciana». A: GABALDÓN, G. [coord.]. *Teoría y práctica de la documentación informativa*. Barcelona: Ariel.
- QUÍLEZ SÁNCHEZ, R. (1993). «Canal 9: ¿Qué reforma? Gestión pública estratégica y política audiovisual». A: *L'economia valenciana en el llinyar del segle XXI: capital públic, capital privat i recursos humans. Actes del 2n Congrés d'Economia Valenciana*. Vol. 3. Castelló: Generalitat Valenciana.
- RAUSELL KÖSTER, C. (2005). «Nuevos relatos audiovisuales. Hacia una definición del relato audiovisual interactivo». *Telos: Cuadernos de Comunicación, Tecnología y Sociedad* [Madrid], núm. 62, p. 81-87.
- SANMARTÍN NAVARRO, Julián (2005). «La televisión local por ondas en la Comunidad Valenciana en el contexto de la digitalización (2002-2004)». Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Periodisme i de Ciències de la Comunicació.
- SOLVES, J. (1996). «És possible un espai de comunicació valenciana?». A: *Comunitat lingüística i espais comunicatius*. Alcoi: Ajuntament d'Alcoi.
- TUR VIÑES, V.; FRANCÉS BARCELÓ, M. (1995). «¿Cómo afecta la entrada en vigor de la directiva 89/552/CEE a la financiación de las televisiones?». *Comunicación y Estudios Universitarios* [València: Publicaciones CEU], p. 165-175.
- Violencia y medios de comunicación: Cine y televisión* (1997). València: Generalitat Valenciana.